

DWAALGASTEN IN GRONINGEN

Bert de Bruin en Anne van Dijk

In de loop van de tijd zijn er een boek en een atlas verschenen over de vogelbevolking van de provincie Groningen (van Klinken & van Scharenburg deze bundel). In *De Grauwe Gors* worden regelmatig artikelen gepubliceerd, die meestal over "gewone" soorten handelen. Bepaalde ontwikkelingen zijn immers beter te volgen aan de hand van zulke gewone soorten. Dit is niet zo bij de zeldzaamheden of dwaalgasten. Op het verschijnen van dergelijke vogels is over het algemeen geen peil te trekken. Men kan hooguit stellen dat bepaalde weersomstandigheden en perioden in het jaar de kans vergroten dat bepaalde soorten hier terecht komen.

In dit artikel geven wij een indruk van hoe het gesteld is met de dwaalgasten van onze provincie, die door een groeiende groep vogelaars in Nederland en in Groningen worden gevolgd. Het "twitchen", het willen zien van zeldzame soorten, wordt populairder. Veel mensen vinden het leuk om een zeldzame vogel te zien of beter nog, te ontdekken.

De leidraad bij onze bespreking is de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna, de CDNA. Deze landelijke commissie onder verantwoordelijkheid van de Nederlandse Ornithologische Unie en de Dutch Birding Association (DBA) beoordeelt alle voor Nederland zeldzame en schaarse soorten (Dutch Birding 9:141-142). Zij toetst beschrijvingen, geluidsopnamen en foto's aan de meest recente kennis op het gebied van herkenning van vogelsoorten. Dat levert aanvaarde gevallen op, een betrouwbare, controleerbare en gedegen documentatie van een bijzondere waarneming. Ook komt het voor dat gevallen niet aanvaard worden. Dit kan sneu zijn voor degene die de moeite heeft genomen een beschrijving in te sturen, maar betekent niet per se dat de betrokken waarneming niet juist is. De leden van de commissie

moeten overtuigd worden van de juistheid van de determinatie. Omdat veel soorten vaak moeilijk herkenbaar zijn vereist dat een gedetailleerde beschrijving (tijdens de waarneming gemaakt), liefst met een foto of een geluidsopname.

Er zijn veel mensen die een door hen gevonden soort waarvoor een beschrijving noodzakelijk is voor aanvaarding, niet of onvoldoende beschrijven. Voor een goede beschrijving moet men weten waar men op moet letten. Als doorslaggevende kenmerken ontbreken, kan de CDNA niets anders doen dan het geval afwijzen, terwijl voor de waarnemer zelf vaststaat, dat zijn of haar waarneming wel degelijk klopt. Ook vergist de waarnemer zich wel eens. Iedereen kan zich laten verrassen door het verkeerd inschatten van de grootte of onder verschillende lichtomstandigheden verschillende kleuren zien. Ook zijn de afbeeldingen in de veldgidsen niet altijd accuraat. Dit geldt vooral voor soorten die erg moeilijk te herkennen zijn, zoals een Raddes Boszanger of een vrouwtje Blauwvleugeltaling. Voor gemakkelijker te herkennen soorten als Koereiger of Scharrelaar zijn ook beschrijvingen nodig, maar dat zal over het algemeen minder problemen opleveren.

Daarnaast zijn er vogelaars die hun waarnemingen uit gewoonte - of uit principe - niet indienen bij de CDNA. Ook zeldzame soorten die in de waarnemingenrubriek van *De Grauwe Gors* worden vermeld, worden vaak niet ingestuurd. Hoewel dat voor iedereen een eigen keuze is, is dat jammer. Enerzijds kunnen hierdoor zeer zeldzame gevallen voor de statistiek verloren gaan, anderzijds kan een onderwaardering van het voorkomen van bepaalde zeldzame soorten ontstaan. Als iedere dwaalgast die gezien wordt ook daadwerkelijk zou worden ingediend, dan zou het goed kunnen

Het vrouwtje Slechtvalk. Schildhoek-oost 20 februari 1988. Foto Simon Bijlsma & Steven Ruiter

Reiderwolderpolder zomer 1993. Foto Hans Hut

Brilzeeënd. Eemshaven november-december 1982. Foto Klaas Kreuijer

Taigaboomkruiper. Groningen maart 1987. Foto Bert de Bruin

dat de commissie besluit bepaalde soorten niet langer te behandelen en daarmee aan te geven dat bedoelde soort een regelmatige verschijning is in Nederland. Dit laatste is gebeurd met soorten als Poelruiter, Roodkeelpieper, Grote Pieper en Roodmus. Maar uitgangspunt blijft dat de CDNA de status van een soort beziet op basis van aanvaarde gevallen en niet van meldingen.

Een ander aspect van dwaalgasten is herkomst. Zoals in de landen om ons heen is er in Nederland een levendige handel in vogels, legaal en illegaal. Bepaalde soorten die in grote aantallen ingevoerd worden en maar weinig trekgedrag vertonen zullen, als ze in Nederland vastgesteld worden weinig kans maken op aanvaarding als wilde vogel: de kans op ontsnapping wordt veel groter geacht dan de kans dat de soort hier op eigen kracht is gekomen. Uiteraard bestaan op dit gebied veel twijfelgevallen. Bij die gevallen probeert de commissie een zo objectief mogelijk oordeel te vormen.

Wat landelijk geldt, geldt ook voor de provincie. We volgen de beslissingen van de CDNA waar die Groningen betreffen. Naast de soorten die behandeld worden door de CDNA zijn er nog een aantal schaarse soorten die binnen het terrein vallen van het landelijke Bijzondere Soorten Project-niet broedvogels van SOVON en de DBA. Die soorten hoeven echter voor het grootste deel niet beschreven te worden. Bovendien blijven er een aantal regionale zeldzaamheden, zoals de Noordse- en Grauwe Pijlstormvogel, die door geen enkel project of instantie behandeld worden. Omdat dergelijke gevallen niet worden beschreven zijn zij moeilijk controleerbaar. Om goed zicht te krijgen op de status van de Groninger dwaalgasten wordt op dit moment gewerkt aan een kritische soortenlijst van Groningen (de Bruin & de Bruin in prep). Deze zou onder toezicht moeten staan van een speciale commissie: een provinciale zeldzaamhedencommissie.

GRONINGER TREKPLEISTERS.

Dwaalgasten kunnen op elke denkbare plaats

opduiken. Zo dook in maart-april 1981 een Zwartkeellijster midden in de stad Groningen op. Maar bepaalde gebieden zijn meer in trek bij dwaalgasten dan andere, en niet alleen omdat er meer door vogelaars gezocht wordt. Voor Groningen zijn de echte toplocaties de Lauwersmeer, de Eemshaven en de voor publiek ontoegankelijke eilanden Rottumeroog en Rottumerplaat. Dit komt onder andere door de rust die er heerst en de geschiktheid van de biotopen, maar vooral door de ligging. Deze gebieden liggen langs de kust waar de meeste gestuwde vogeltrek plaatsvindt. Aangezien de meeste dwaalgasten soorten zijn die uit koers geraakt zijn in de trekperiode, is de kans op het aantreffen van bijvoorbeeld een Roodstuitzwaluw langs de kust groter dan in het binnenland.

De Lauwersmeer en de Eemshaven en enkele binnenlandse gebieden zijn door hun overeenkomstige biotopen (open wetlands met veel slikvlaktes) voor steltlopers extra aantrekkelijk. Deze soorten vinden op trek in deze gebieden rust en voedsel. Regelmatig kan men hier grote groepen aantreffen met daartussen de nodige zeldzaamheden. Hiervan zijn een aantal mooie voorbeelden, zoals 29 mei 1987: op één plaats

Gestepte Strandloper.

Foto Leo Boon

aanwezig in de Lauwersmeer een Roodkeelstrandloper (nieuw voor Nederland), drie Bredebekstrandlopers, tientallen Temmincks Strandlopers en een Steppevorkstaartplevier. De plek geniet sindsdien landelijke bekendheid als het "Roodkeelplasje". Of 10 mei 1988 op dezelfde plaats: een Grote en drie Grauwe Franjepoten, meer dan 100 Temmincks en een Gestreepte Strandloper. Bovendien zat op deze plek eind jaren 80 jaarlijks een Grote Grijs Snip. Deze waarnemingen, overigens voor zover het beoordeelsoorten betreft alle aanvaard door de CDNA, spreken boekdelen.

Ook de Eemshaven kan zich beroemen op een aantal "harde" soorten: een Brilzeeënd (zie pagina ..), de befaamde Giervalk, een Klein Waterhoen, een Blonde Ruit, een Kortteenleeuwrik en een Kleine Zwartkop.

Met biotopen als bosgebied is het in Groningen zwakker gesteld. Er wordt vaak gevogeld maar er worden weinig zeldzaamheden gevonden. Een uitzondering is de stad Groningen. Hier is een keur aan zeldzaamheden vastgesteld. Wel-

ke gemeente kan bogen op waarnemingen van een Zwartkeellijster, een Alpenheggemus, een Noordse Nachtegaal, een Baardgrasmus en een Dwerggors? De meest logische verklaring hiervoor is dat er veel vogelaars wonen, die tijdens hun dagelijkse bezigheden en korte middagpauze-excursies een oogje in het zeil houden. Ook zijn er vogelaars die er speciaal op uit trekken in deze gemeente. Als men dat vaak genoeg doet wordt de kans groter tegen een zeldzaamheid aan te lopen. Het is vaak een kwestie van geluk maar ook van volharding en kennis.

EEN BLIK OP DE GRONINGER LIJST

Van de 321 soorten van de Groninger lijst behandelen we alleen de zeer zeldzame gevallen, die minder dan tien maal zijn vastgesteld. Andere schaarse soorten vallen tussen wal en schip. Vogels als Zwarte Ooievaar, Bredebekstrandloper, Bladkoning en Kleine Vliegenvanger komen in deze bespreking niet aan bod. Ze zijn zeldzaam, maar worden wel jaarlijks waar-

genomen. Soorten als Grote Trap en Notekraker zijn typische invasiegasten; er zijn tientallen waarnemingen van bekend maar niet van elk jaar. De soorten nieuw voor Nederland worden apart besproken. De rest wordt weergegeven in tabel 1.

Nieuw voor Nederland

* Grauwe Pijlstormvogel. Op 15 oktober 1900 op het wad bij Hornhuizen toen daar nog gevangen werd (*Ardea* 58:5). Aan de Noordzeekust tegenwoordig in het najaar een regelmatige verschijning. In Groningen zijn nu twee gevallen bekend. Het tweede was in augustus 1993.

* Siberische Taling. Op 8 maart 1909 in de eendenkooi nabij Hornhuizen (*Limosa* 58:

Tabel 1. Soorten die tien keer of minder in Groningen zijn vastgesteld; het aantal waarnemingen, en graad van zeldzaamheid: N=nationaal, P=provinciaal (meer dan 50 gevallen in Nederland in deze eeuw), datum en plaats van de eerste waarneming.

5	P	Ijsdulk	dec 1974	Lauwersoog
8	P	Noordse Pijlstormvogel	aug 1981	Rottumerplaat
3	N	Stormvogeltje	nov 1894	Hornhuizen (vangst)
5	P	Wouwaap	apr 1973	Westerbroek
6	P	Kwak	jun 1900	Zuurdijk (geschoten)
3	N	Ralreiger	jun 1984	Nieuwe Statenzijl
3	P	Koereiger	okt 1973	Ulthulzemeeden
2	P	Zwarte Ibis	okt 1982	Hoogkerk
7	P	Flamingo	aug 1987	Lauwersmeer
1	N	Fluitzwaan	nov 1986	Lauwersmeer
6	P	Dwerggans	jan 1989	Noordpolderzijl
4	P	Zwarte Rotgans	mrt 1976	Lauwerpolder
		<i>Branta bernicla nigricans</i>		
3	N	Amerikaanse Smient	mei 1977	Lauwersmeer
1	N	Amerikaanse Wintertaling	apr 1988	Lauwersmeer
		<i>Anas crecca carolinensis</i>		
2	N	Blauwvleugeltaling	apr-mei 1988	Eemshaven
2	N	Ringsnaveleend	nov 1973	Paterswoldse Meer
1	N	Brilzeeënd	nov-dec 1982	Eemshaven
1	N	Bastaardarend	mei 1976	Rottumerplaat

1	N	Steenarend	apr 1975	Zuidwilde
1	N	Glervalk	jan-apr 1987	Eemshaven
1	N	Klein Waterhoen	aug-sep 1990	Eemshaven
1	N	Kleine Trap	jan 1907	Dollard
1	N	Griel	nov 1907	Finsterwolde
1	N	Vorkstaartplevier	mei 1990	Eemshaven
1	N	Steppevorkstaartplevier	mei 1987	Lauwersmeer
5	N	Gestreepte Strandloper	mei 1988	Lauwersmeer
2	N	Blonde Ruiter	mei 1986	Lauwersmeer
5	N	Grote Grijs Snip	jul 1987	Lauwersmeer
2	N	Poelsnip	sep 1984	Lauwersoog
3	N	Grote Franjepoot	apr 1987	Lauwersmeer
5	P	Kleinste Jager	1978	Ter Apel (vondst)
8	P	Vorkstaartmeeuw	dec 1977	Lauwersoog
2	P	Kleine Burgemeester	apr 1980	Lauwersoog
3	P	Witwangster	mei 1988	Hoeksmeer (2 ex.)
6	P	Papegaaldulker	dec 1917	Westernieland (vangst)
?	N	Steppehoen	1863	Invasie
1	N	Sneeuwuil	mrt 1981	Delfzijl
1	N	Ruigpootuil	okt 1975	Farmsum (vondst met ring)
9	P	Nachtzwaluw	apr 1921	Rottumeroog
5	P	Bijeneter	jul 1991	Rottumeroog (5 ex.)
1	N	Grijskopspecht	feb-mrt	1960 Haren
2	N	Kortteenleeuwerik	mei 1992	Lauwersoog
8	P	Grote Pieper	okt 1982	Usquert
2	N	Noordse Nachtegaal	mei 1977	Rottumeroog
3	N	Roodsterblauwborst	mei 1984	Eemshaven
1	N	Blonde Tapuit	jun 1991	Rottumeroog
1	N	Goudlijster	sep 1949	Hornhuizen (vondst)
4	N	Krekelzanger	jun 1976	Zuidlaardermeer
6	P	Waterrietzanger	sep 1983	Eemshaven
1	N	Orpheusspotvogel	mei 1993	Rottumeroog
1	N	Baardgrasmus	mei 1986	Groningen
2	N	Kleine Zwartkop	mei 1983	Eemshaven
4	P	Sperwergrasmus	aug 1971	Rottumerplaat
3	N	Gauwe Fitis	sep 1986	Noordpolderzijl
1	N	Iberische Tijftaf	mei 1988	Ter Apel
		<i>Phylloscopus collybita brehmi</i>		
1	N	Pallas' Boszanger	nov 1989	Eemshaven
4	P	Taigaboomkruiper	okt 1982	Warffum
1	N	Kleine Klapekster	mei 1955	Termunten
2	N	Roodkopklauwier	jun 1991	Rottumeroog
1	N	Roze Spreeuw	sep 1973	Delfzijl
1	N	Roodoogvireo	okt 1985	Rottumerplaat (vangst)
1	P	Witstultbarmis	dec 1990	Groningen
5	P	Grote Kruisbek	okt 1982	Lauwersoog
1	N	Bosgors	mei 1989	Eemshaven
3	P	Dwerggors	nov 1983	Lauwersoog
1	N	Willeggors	jul 1977	Rottumerplaat (vangst)

69-72). In Nederland zijn nu negen gevallen bekend.

* Roodkeelstrandloper. Op 29 mei 1987 in het Lauwersmeer (*Dutch Birding* 10: 178-182). Nog steeds de enige voor Nederland en ook in het Westpalearctisch gebied is dit een echte kraker.

* Turkse Tortel. In 1950 bij Musselkanaal (*Ardea* 58: 56). Tegenwoordig een gewone verschijning; de Turkse Tortel heeft in de loop van deze eeuw vanuit het zuidoosten Europa gekoloniseerd.

* Alpenheggemus. Op 17 en 18 april 1986 in Groningen (*Dutch Birding* 9: 162-167). Mei '86 was ook nog een geval op Terschelling. Deze twee waarnemingen zijn nog steeds de enige voor Nederland.

* Rode Rotslijster. 22 en 23 april 1951 in Borgercompagnie (*Limosa* 31: 188-190). Dit is nog steeds de enige voor Nederland.

* Zwartkeellijster. Van 31 maart tot 3 april 1981 in Groningen (*De Grauwe Gors* 9(1): 31). Nog steeds de enige voor Nederland.

* Balkankwikstaart *Motacilla flava feldegg*. Op 10 mei 1988 in Delfzijl (*Dutch Birding* 12: 1-2). Een ondersoort uit het zuidoostelijk deel van het Westpalearctisch gebied. Het blijft de enige voor Nederland.

Op naar de 350

Als men de tabel overziet valt behalve een reeks specta-

Balkankwikstaart. 10 mei 1981 Groningen. Foto Leo Boon

culaire soorten iets anders op. De meeste soorten (60%) werden pas na 1980 voor het eerst in de provincie vastgesteld. Dat wordt onder meer veroorzaakt door sterk verbeterde determinatieliteratuur en door de gebruikte optische apparatuur. Veel vogelaars gaan tegenwoordig niet zonder telescoop de deur uit. Met een flinke dosis veld- en boekenkennis wordt naarstig gezocht naar bijzonderheden. Een moeilijk herkenbare soort als de Roodkeelstrandloper was wellicht nooit gevonden zonder telescoop en een goed steltloperboek. Zo is het aantal soorten van de provincie Groningen vooral gedurende de laatste jaren gestegen naar 321. Men kan redelijkerwijs aannemen dat het plafond nog niet bereikt is. Soorten als Geelsnavelduiker, Kleinst Waterhoen, Steppekievit, Dougalls Stern, Zwarte Zeekoet, Bruine Boszanger en Bergfluitier kunnen in de toekomst opduiken in Groningen.

In de toekomst weten we meer. Voorlopig kan niet anders gedaan worden dan zoeken en nog eens zoeken. Ooit halen we de 350.

DANKWOORD

Onze dank gaat uit naar Koen van Dijken, Enno Ebels en Klaas Kreuijer voor commentaar op de tekst en het leveren van foto's.

LITERATUUR.

- van den Berg A.B. 1990. De oorsprong van dwaalgasten. Dutch Birding, Vogels nieuw in Nederland. Ede.
- van den Berg A.B. 1993. Lijst van Nederlandse Vogelsoorten 1993. Santpoort-Zuid.
- Boekema E.J., P. Glas & J.B. Hulscher 1983. Vogels van de provincie Groningen. Wolters-Noordhoff/Bouma's Boekhuis, Groningen.
- van den Brink H., J. Furda, J. van Klinken & K. van Scharenburg 1992. Vogelatlas van Groningen. Vereniging Avifauna Groningen, SOVOV district Groningen, Provincie Groningen, Groningen.
- De Commissie voor de Nederlandse Avifauna 1970. Avifauna van Nederland. Ardea 58.
- Van IJzendoorn E.J. 1987. CDNA nu DBA commissie. Dutch Birding 9: 141-142